

ПРОСОДИЧНІ ЗАСОБИ ІНТЕНСИФІКАЦІЇ ВИСЛОВЛЕНЬ

У статті наведено результати дослідження просодичних засобів інтенсифікації висловлень жінки-військовослужбовця вищого офіцерського складу збройних сил США. Доведено, що просодія допомагає підкреслювати ключові слова, які несуть основне смислове навантаження висловлювання, і сприяє досягненню адресантом певних прагматичних цілей у процесі комунікації.

Ключові слова: просодія, інтонація, ключові слова, гендерна лінгвістика, комунікативний акт, мовлення, військовий дискурс.

Сердюк И. В. Просодические средства интенсификации высказываний. *В статье приведены результаты исследования просодических средств интенсификации высказываний женщины-военнослужащего высшего офицерского состава вооруженных сил США. Доказано, что просодия помогает подчеркивать ключевые слова, которые несут основную смысловую нагрузку высказывания, и способствует достижению адресантом определенных прагматических целей в процессе коммуникации.*

Ключевые слова: просодия, интонация, ключевые слова, гендерная лингвистика, коммуникативный акт, речь, военный дискурс.

Serdiuk I. V. Prosodic Features of Utterance Intensification. *The article focuses on the results of the experimental phonetic research of the prosodic features that help to intensify the speech of a high-ranking female officer of the US Armed Forces. Effective communication in the military sphere depends on proper combination of prosodic, semantic and pragmatic aspects of the military discourse which is characterized by its rigid structure, clearness and absence of ambiguity. It is proven that the main elements of prosody, such as melody, dynamics and temporal characteristics help to reveal and apprehend the key words of the utterance that carry the main sense of the latter, and organize its structural elements. According to the results of this research, the realizations of the key words of the utterance are marked by falling tones, decreasing tempo, increasing loudness and the use of middle-length pauses that help to attract the addressee's attention. This research highlights the importance of studying the prosodic features of high-ranking female officers' speeches in comparison with those of high-ranking male officers to reveal gender features of prosodic organization of the military discourse.*

Keywords: prosody, intonation, key words, gender studies, communicative act, utterance, military discourse.

Останні роки відзначилися зростанням інтересу мовознавців до вивчення фонетичних особливостей різних видів усного дискурсу в перспективі комунікативної теорії мови. Особливо важливим є вивчення військового дискурсу, адже військова діяльність відіграє надзвичайно важливу роль у житті сучасного суспільства. Процеси глобалізації зумовили стрімку мілітаризацію суспільства, що у свою чергу відобразилося у мові і, відповідно, у комунікації. Крім того, зростання соціальної ролі жінки, зміцнення її прав і свобод зумовило розвиток гендерних досліджень у лінгвістиці, які спрямовані на виявлення гендерних розбіжностей на всіх рівнях мовної структури, зокрема фонетичному. За останні десятиріччя значно зросла чисельність жінок-військовослужбовців, які займають керівні посади в лавах збройних сил різних країн світу, зокрема Норвегії, Данії, США та Канади. З огляду на це цікавим є дослідження особливостей мовлення жінок-військовослужбовців

вищого офіцерського складу з точки зору його просодичної оформленості, а саме визначення інвентарю просодичних засобів, які впливають на інтенсифікацію їх висловлювань. Викладені вище аспекти зумовлюють актуальність теми нашого дослідження.

Метою цього дослідження є встановлення просодичних засобів інтенсифікації висловлень шляхом проведення експериментально-фонетичного дослідження просодичної організації промови жінки-військовослужбовця вищого офіцерського складу.

Дослідження проводилося на матеріалі промови генерал-майора Військово-повітряних сил США Джудіт Феддер на Національній конференції, присвяченій професійному розвитку офіцерів із питань матеріально-технічного забезпечення ВПС США, м. Форт-Уорт, штат Техас, 4 жовтня 2011 р. (Fedder, 2011).

Військовий дискурс – це інституційний дискурс, що охоплює різні аспекти військової діяльності. Йому притаманні такі ознаки, як: монологічність комунікації, апелювання до авторитету, переважання емоційної складової над раціональною, поділ на «своїх» та «чужих» тощо. Також характерним є широке використання кліше, термінів та професіоналізмів, умовних скорочень, стереотипів, оцінної лексики та повторів. Військовий дискурс характеризується визначеними ролями учасників комунікації («начальник – підлеглий»), шаблонністю спілкування, стилістю, точністю та відсутністю двозначності висловлювань, а також широким використанням стратегій переконання та маніпулювання [6]. Крім того, важливу роль у військовому дискурсі відіграють відносини між учасниками комунікації. Основоположним є поняття субординації, що відображає статусно-рольові відносини між комунікантами. Військовому дискурсу притаманна чіткість та структурованість.

Процес комунікації є цілеспрямованою психолінгвоментальною діяльністю адресанта й адресата, результатом якої є передача денотативного, конотативного, прагматичного змістів повідомлення засобами мови [8: 34; 9]. Процес сприйняття мовлення, що звучить, починається зі сприйняття адресатом звукової хвилі та перетворення її на певні образи, що асоціюються із заданими лексичними одиницями. Ці лексичні одиниці мають різне інформативне навантаження, яке залежить від конкретної ситуації спілкування. Із цього випливає, що кожному відрізку мовлення властиві свої «ключові слова/словосполучення» (далі КС), що виступають носіями комунікативно-прагматичного потенціалу відрізка мовлення [7: 60].

Виділення адресатом важливих інформаційних квантів, які містять у собі КС, є неможливим без застосування адресантом просодичних елементів відповідно до ситуації спілкування, рівня взаємодії учасників комунікації, а також жанрової специфіки, притаманної різним типам дискурсу, зокрема військовому.

У досліджуваній промові було виділено 16 КС, які відповідають тематичному полю промови, а саме: *do* (16 реалізацій протягом промови), *provide* (8 реалізацій), *your ideas* (8 реалізацій), *your perspectives* (2 реалізації), *your passion* (2 реалізації), *to make a difference* (4 реалізації), *our feedback* (4 реалізації), *together* (4 реалізації), *meet challenges* (4 реалізації), *figure out* (3 реалізації),

team (3 реалізації), *your help* (3 реалізації), *new environment* (3 реалізації), *better* (3 реалізації), *more affordably* (3 реалізації), *achieve the objective* (3 реалізації). Виявлені КС покликані спонукати адресата до дії та ефективного виконання службових задач. Крім того, за допомогою КС адресант закликає до об'єднання зусиль, що сприятиме вирішенню складних завдань, а також підкреслює важливість внеску кожного військовослужбовця для досягнення спільної мети. КС визначаються не лише за частотністю повторення, а й за особливим просодичним оформленням.

Явище просодії досліджувалося багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими [1; 3; 4; 10]. Просодія поділяє мовлення, що звучить, на окремі смислові одиниці, проте й одночасно єднає його, організовує ритмічно та відбиває його динаміку. Вона виступає засобом досягнення прагматичної мети, впливу на адресата в процесі комунікації. Просодія сигналізує про риторичні аспекти висловлювання, допомагає правильно інтерпретувати зміст повідомлення й відобразити його структуру. Крім того, просодична організація допомагає визначити стильову належність дискурсу. Просодичне оформлення дискурсу залежить від комунікативної ситуації, рівня взаємодії комунікантів, жанрової специфіки тощо [5: 49-55].

Ефективність процесу комунікації, зокрема військової, залежить від ступеня зв'язку між просодією, семантичними й прагматичними аспектами дискурсу. Тому можна стверджувати, що дискурсна просодія виступає риторичним засобом оформлення усної реалізації військового дискурсу.

Проведення нашого експериментально-фонетичного дослідження відбувалося у два етапи. На першому етапі було проведено аудитивний аналіз матеріалу, на другому – акустичний аналіз із використанням спеціальної комп'ютерної програми Speech Analyzer 3.0.1, що уможливив візуалізацію відрізка мовлення, що звучить, та більш точне визначення параметрів основних складових елементів просодії у висловленні. Після зіставлення результатів було зроблено висновки щодо інвентарю основних просодичних засобів, які сприяють інтенсифікації висловлювань жінки-військовослужбовця вищого офіцерського складу збройних сил США.

Первинний аудитивний аналіз показав, що використання мовних одиниць та просодичних засобів у промові є ретельно продуманим. Це забезпечує досягнення мовцем певної прагматичної мети, зокрема спонукання адресата до дії. Мовлення адресанта характеризується достатньою стабільністю та одноманітністю темпоральної організації. Загалом темп можна охарактеризувати як помірний із незначними варіюваннями. Фінальні частини реплік характеризуються низхідним тоном, що свідчить про їхню завершеність і цілісність. Паузи в промові виважені за своєю тривалістю. Однак, слід зазначити, що на початку промови переважають короткі паузи, середня тривалість яких сягає приблизно 500 мсек. Із розгортанням промови мовець ніби втрачає впевненість у своїх словах, починає виявляти хвилювання та запинатися під час мовлення, що призводить до збільшення тривалості пауз до 2000 мсек, а подекуди і до 3000 мсек. Однак, ближче до кінця промови, тривалість пауз знову йде на спад і сягає в середньому 500 мсек, що може свідчити про зростання рівня впевненості мовця у тому, що він говорить.

Під час аудитивного аналізу особливу увагу було приділено наведеним вище 16 КС. На перцептивному рівні КС здебільшого марковані низхідним тоном, що допомагає адресантові акцентувати увагу адресата на них. Крім того, коли мовець вимовляє КС, темп уповільнюється, а гучність, що виступає акустичним корелятом інтенсивності, у більшості випадків зростає. При цьому КС виділяються середніми за тривалістю паузами. Наприклад,

But what I do need from you | is } what you know and see at your level | that will make a difference. || (Fedder, 2011).

У наведеному відрізьку реалізація КС *to make a difference* виступає складником рематичного компонента висловлювання та оформлена низхідним тоном, що сприяє зосередженню уваги адресата на КС. Гучність та темп наведеного зразка помірні. КС виділено середньою за тривалістю паузою.

This is a team, | the Air Force is a team, | certainly Air Force logistics is a team | and the best solutions that we come up with are going to be those } that we develop together. || (Fedder, 2011).

У цьому висловленні КС *team* (3 реалізації) та *together* також виділені низхідним тоном. Слід відмітити незначне зростання гучності та сповільнення темпу під час реалізації КС. Паузи, що виділяють КС, є виваженими та середніми за тривалістю.

Дані, отримані під час проведення акустичного аналізу, дали змогу більш точно встановити просодичне оформлення КС у досліджуваній промові.

Зауважимо, що інтонаційні характеристики корелюють із певними компонентами інтонації. Так, ЧОТ співвідноситься із мелодикою і є акустичним корелятом висоти розгортання послідовності миттєвих частот у часі [2: 32-34]. ЧОТ є найбільш ефективним просодичним параметром, який містить інформацію не лише про ритмічні характеристики відрізьку мовлення, а й про емоційно-психологічний стан мовця. Мелодика, у свою чергу, відіграє провідну роль в оформленні усного мовлення і є головним компонентом інтонації. Інтенсивність (динаміка) корелює із силою/гучністю висловлювання і є важливим інтонаційним параметром, що передає інформацію про внутрішню семантичну структуру інтонаційної одиниці та її семантичну вагу, а також про ситуативну зумовленість гучності. Взаємодіючи з іншими параметрами просодичної системи, надає висловлюванню конкретного смислу [2: 48]. Тривалість корелює із довготою/темпом. Темп мовлення – це швидкість протікання мовлення в часі, його прискорення та уповільнення, що обумовлює ступінь його артикуляційної напруженості та слухової чіткості [2: 56]. Темпові показники не є сталими, а варіюють залежно від індивідуальних особливостей мовця, його емоційно-психологічного стану та ситуації спілкування. Відсутність звучання корелює з паузою, яка являє собою перерву у звучанні або інтонаційний поділ мовленнєвого потоку. Паузація висловлювання є результатом фізіологічних, семантичних та ритміко-стилістичних факторів [2: 60-61].

Аналіз отриманих інтонограм та осцилограм дозволив встановити особливості функціонування цих просодичних засобів, які допомагають акцентувати увагу адресата на основних елементах висловлювання.

Спостереження за мелодійним контуром ЧОТ та інтенсивності (динаміки) вказує на підвищення рівня ЧОТ та одночасне підвищення рівня інтенсивності, що на акустичному рівні сприймається як підвищення гучності. При цьому виділені мовцем слова характеризуються максимальними показниками цих параметрів. Крім того, аналіз огинаючої інтенсивності досліджуваної промови дає підстави стверджувати, що максимум інтенсивності локалізується здебільшого на початку синтагм.

Наприклад: *Ok, here's what I've heard over the last two days| And here's what the other senior leaders from the Air Force logistics community have heard| That your ideas| and your perspectives | and your passion |for how we should approach adapting to our new environment } are really important and critical } to the decisions that we make for how we go ahead||* (Fedder, 2011).

Побудований графік інтенсивності наведеного висловлювання засвідчив, що реалізація КС *your ideas, your perspectives, your passion* та *new environment* супроводжується підвищенням рівня інтенсивності, що, у свою чергу, свідчить про те, що мовець виділяє наведені КС смисловим та логічним наголосом, що сприяє зосередженню уваги адресата на них.

Дані щодо паузації, отримані під час аудитивного аналізу, знайшли своє підтвердження під час акустичної обробки матеріалу за допомогою комп'ютерної програми Speech Analyzer 3.0.1. Середню тривалість пауз у промові можна розділити на три групи: короткі (до 300 мсек), середні (від 500 до 1000 мсек) та довгі паузи (від 2000 до 3000 мсек). При цьому мовець акцентує увагу адресата на КС, здебільшого виділяючи їх середніми за тривалістю паузами. Ілюстрацією спостережень може бути такий фрагмент:

But you can do something | you can do something } with the people that you work with } or the people that work for you | that will make a difference to us | and that's what we need to hear from you || (Fedder, 2011).

Перша реалізація КС *do* виділена середньою паузою, тривалість якої сягає 600 мсек. Друга реалізація – короткою паузою тривалістю 240 мсек. Реалізація КС *make a difference* виділена середньою паузою, тривалість якої – 500 мсек. Таким чином, акустичний аналіз підтвердив дані, отримані під час аудитивного аналізу, стосовно виділення КС у висловленні, головним чином, за допомогою середніх за тривалістю пауз.

Інтонोगрама промови підтверджує, що КС у висловлюваннях супроводжуються здебільшого низхідним тоном, що допомагає мовцеві підкреслювати ці КС та акцентувати на них увагу адресата. Наприклад,

When I talk about the new environment that we're in | it is, | how do we do what we do| and provide Air Force logistics | but do it more affordably | and do things not just different, | but do things better | than we do them to day|| (Fedder, 2011).

If you're a company grade officer | or you're a flight commander | what can you see | within your domain } that's going to make a difference|| (Fedder, 2011).

It's time for all of us to come together and say | "You know what, } we're not just smart } we're doers } and we're gonna figure this out" | and yeah we're gonna be handling some challenges| but we will figure it out|| (Fedder, 2011).

Таким чином, за результатами проведеного експериментально-фонетичного дослідження було виявлено інвентар просодичних засобів, що впливають на інтенсифікацію висловлювань жінок-військовослужбовця та акцентують увагу адресата на ключових словах, які несуть основне смислове навантаження. Було встановлено, що реалізації КС у досліджуваній промові оформлені низхідним тоном, характеризуються уповільненням темпу, зростанням рівня гучності та дотриманням мовцем середніх за тривалістю пауз.

Перспективою дослідження є подальше детальне вивчення особливостей просодичного оформлення промов жінок-військовослужбовців вищого офіцерського складу збройних сил США у порівнянні із промовами чоловіків-військовослужбовців для встановлення гендерних ознак просодичного оформлення військового дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Дворжецкая М. П.** Сегментная и просодическая специфика ключевых слов текста / М. П. Дворжецкая // Взаимодействие сегментного состава и просодии текста / Отв. ред. Дворжецкая М.П. – Киев : КГПИИЯ, 1986. – С.5-13. 2. **Захарова Ю. М.** Інтонаційна організація сучасного англійського мовлення: Навч. посібник / Ю. М. Захарова [За ред. А.Д. Белової]. – К. : Вид-во НА СБ України, 2004. – 84 с. 3. **Калита А. А.** Система фонетичних засобів актуалізації смислу висловлювання (експериментально-фонетичне дослідження англійського емоційного мовлення): Автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.04 / А. А. Калита. – К., 2003. – 32 с. 4. **Калита А. А.** Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання : [монографія] / А. А. Калита. – К. : Вид. центр Київськ. держ. лінгв. ун-ту, 2001. – 351 с. 5. **Лисичкіна І. О.** Просодична організація англомовного дискурсу реклами (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британської телевізійної реклами): Дис. ... к. філол. н: 10.02.04 / І. О. Лисичкіна. – К., 2005. – 217 с. 6. **Лисичкіна І. О.** Ритмічна стратегія англомовного військового дискурсу // Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО. Мова. Освіта. Культура. Наукові парадигми і сучасний світ. – К. : Вид. центр КНЛУ. – 2008. – №17. – С. 90-93. 7. **Потапова Р. К.** Речь: коммуникация, информация, кибернетика / Р. К. Потапова. – М. : Эдиториал УРСС, 2003. – 568 с. 8. **Селиванова Е. А.** Основы лингвистической теории текста и коммуникации / Е. А. Селиванова. – К. : ЦУЛ, Фитосоцицентр, 2002. – 336 с. 9. **Селиванова О. О.** Актуальні напрями сучасної лінгвістики (аналітичний огляд) / О. О. Селиванова. – К. : Вид-во Українського фітосоціологічного центру, 1999. – 148 с. 10. **Штакіна Л. А.** Взаимодействие просодии слова и фразы в реализации коммуникативно-прагматической парадигмы высказывания / Л. А. Штакіна // Взаимодействие сегментного состава и просодии текста / Отв. ред. Дворжецкая М.П. – К.: КГПИИЯ, 1986. – С. 65-71. 11. **(Fedder, 2011)** Logistics Officer Association National Professional Development Conference with Major General Judith Fedder, Director of Logistics, Deputy Chief of Staff for Logistics, Installations and Mission Support, Headquarters U.S. Air Force; Tuesday, Oct 4, 2011, Fort Woth, Texas, USA. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=quNEnsJRLEE>.

Сердюк Ірина Валеріївна – викладач кафедри філології, перекладу та мовної комунікації, Національна академія Національної гвардії України. Україна, 61001, м. Харків, пл. Повстання, 3.

E-mail: iryna_serdiuk1903@ukr.net

tel: +380950169357

<http://orcid.org/0000-0003-1378-7001>

Serdiuk Iryna Valeriivna – Lecturer, Department of Philology, Translation and Lingual Communication, The National Academy of the National Guard of Ukraine. Ukraine, 61000, Kharkiv, Povstannia sq., 3.